

УДК 008 312.421

А. Ю. Ареф'єва
асистент-стажист

Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського

КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНІ ТЕМПОРАЛЬНОСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ КУЛЬТУРИ

Поняття «глобалізація» ввів у науковий обіг Е. Робертсон, саме в його транскрипції це слово виглядає досить міфогенним і неоднозначним. Тобто, домінанта інформаційних технологій, а також комунікативного пресингу спонукала до новітньої термінації й новітньої рефлексії, саме вона характеризує всю складність тих процесів, які виникають у кінці ХХ ст. Ми зараз маємо розмаїття різних тлумачень глобалізації – це економічні, політичні, геополітичні, соціологічні, а вже згодом і філософські, культурологічні моделі.

Увесь цей контекст знаходиться поки що в стадії перманентного переосмислення інтегративних чинників, але вже в 1990-х рр. у доповідях Римського клубу йдеться про глобалізацію й ті глобальні реалії, які призводять до гомогенності суспільства, на відміну від гетерогенного простору, що визначається націями-державами. Проте вже перші десятиліття ХХІ ст. свідчать про те, що такі угруповання, як Європейський Союз, у культурному плані виглядають досить проблематично. Так, якщо приріст із погляду економічних та інших реалій відзначають лише тридцять сім відсотків респондентів, то культурний приріст майже не фіксується.

Проблема глобалізації культури вивчалася в роботах М. Бахтіна, Х. Ортега-і-Гассет, О. Шпенглера, Д. Гелда, Е. МакГрю, Д. Голблатта, Д. Пerratона та ін. [2; 9; 13; 6], але залишаються мало визначеними філософські аспекти формування культурних цінностей.

Мета статті – визначити соціокультурні детермінанти формування культурних цінностей у глобалізаційних процесах культури сучасності.

Універсалізація як гомогенізація суспільства свідчить про те, що відбуваються певна локалізація, зосередження в національному соціумі, більше того, визначення національних пріоритетів. Тобто, у більшості всі ці процеси фіксуються на рівні засобів, особливо комунікативних, інформаційних, економічних тощо. Але на рівні цілепокладання, мотивації, визначення суб'єктів або акторів процесів культурних інтеракцій, руху суспільства до єдиного планетарного соціуму, який визначається як надмета процесу глобалізації, глобалізація поки що не має адекватного тлумачення. Так, глобалізація в певний час стає своєрідною метафорою, яка свідчить про ту універсалізацію в культурі суспільства, яка завжди існувала. Існувала на рівні домодерного, модерного, якщо під добою модерну розуміти Новий час, і постмодерному.

Феномен глобальності або тотальності намагань презентації художньої культури існує в імпліцитній формі, якщо він відбувається у вигляді симбіозу мистецьких технологій, ескалації засобів презентації образності, де на сценічному помості поєднується мульти-, відео та будь-які інші сценографічні ефекти. Провідну роль тут відіграє масова культура. Починаючи від критики масової культури теоретиків франкфуртської школи Т. Адорно й М. Горкхаймера та до апологетів масової культури, таких як М. Маклюен, А. Тоффлер, масова культура презентована в сучасних теоріях як певна індустрія образних артефактів. У дослідженні Д. Белла, Й. Масуда, Г. Клягеса визначаються комунікативні технології та інформаційні виміри комунікації, які стають важливими в 1960–1970 рр. і збігаються з першим поштовхом глобалізації. А. Тоффлер структурує розвиток цивілізації як певну зміну «хвиль». Якщо перша хвиля була орієнтована на сировину, друга – на заперечення цієї сировини й утворення своєрідного простору самодостатніх технологій, то третя хвиля свідчить про генерацію всіх можливостей технологічного універсуму [11].

Наскільки б схематично не виглядала ця схематизація, вона свідчить про те, що сьогодні ми знаходимося саме в

третьої хвилі, яка виносить на поверхню бум синтетичних складових, що пов'язується із синтезом мистецтв, ескалацією видовищності, полісенізмом, мультикультуралізмом тощо, а також позначається як певна стадія глобалізація культури. Отже, інформаційне суспільство – це один із тих модельних принципів, який допомагає прослідкувати саме детермінацію глобалізаційних інтенцій у контексті інтерпретації культури як такої. Ф. Уебстер заперечує теорію постіндустріалізму Д. Белла, а також теорію інформаційного капіталізму М. Кастельса, Г. Шиллера й певною мірою звинувачує їх у технологічних спекуляціях щодо інтерпретації інформаційного суспільства [12].

Ми підходимо до рубікону постмодерних інтерпретацій, які стали широко визнаними в культурології в контексті пострадянського простору, але згодом втратили актуальність. Так, легко всі трансформації в пострадянському просторі культури визначалися як еквівалентні постмодерним. До цього схильні були Е. Бистрицький, О. Білій та ін. [4; 5]. Але вже В. Полохало піддає критиці саме таку систему маскування реалій національних культур у межах постмодерних інтенцій. Ці культури є різними за суб'єктом культуротворення. Суб'єкт культуротворення залишається в пострадянських культурах тотальним, більше того, патернаціоналістськи визначеним і не має нічого спільного з плюральним суб'єктом постмодернізму.

Якщо говорити про конкретні практики культури, то тут є багато досліджень із проблем візуальності, видовищності, зокрема цікавим є дослідження Р. Барта „Camera lucida”, де він характеризує фото як своєрідний епіцентр візуальної культури. Фото дає глибинні інтуїції щодо осмислення візуальної культури й візуального повороту загалом як інтерпретативного виміру культуротворення [1].

Тобто, комунікативні спільноти швидко перетворюються у віртуальні спільноти, де єдність людини звичайної та кіборга – істоти, яка не має смертної форми, утворює один симбіотичний простір, що можна назвати певною віртуальною спільнотою, а також спільнотою. Цей феномен ще не достатньо досліджений, але важливий для осмислення сучасних комунікативних технологій.

С. Неретіна надає модель культури, у якій можна побачити намагання осмислити її глобалізаційні інтенції. «По-перше, широко використовуються методи структурної лінгвістики й підходи до природних мов як до знакової системи. По-друге, розбудовується семіотика інших знакових систем, у тому числі й феноменів культури як знакових систем. По-третє, культура інтерпретується як складна система семіотичних кодів різних видів, починаючи з мови жестів і закінчуючи такими об'єктами, як одяг, ритуал, міф тощо. По-четверте, культура розуміється як текст, а сам текст – як сигнал або повідомлення, що просторово зафіксоване та закодоване, слугує засобом передавання цього повідомлення. По-п'яте, фіксується складна взаємодія між різними кодами та знаковими системами. По-шосте, ця взаємодія характеризує поліфункціональну природу людської активності» [8, с. 268].

Утім така система розриває комунікативний дискурс на певні культурні реалії, свідчить не лише про семіотичну реальність, а й про культурну реальність як техногенно задіяну й визначену саме в контексті нормативних, клішованих актів (у цьому випадку таким нормативом стає знак, що допомагає визначити культуру саме в контексті глобалізаційних проблем).

Коротко визначимо висхідні концепти інтерпретативного поля дослідження. Глобалізація не є універсальним маркером культуротворення в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. Це певною мірою є проєкція політичних, геополітичних

і економічних трансформацій, які відбуваються в мультикультурному просторі, на культуру як таку. Проблема глобалізації в культурі визначається в межах екстенсивної та інтенсивної парадигм культуротворчості. Якщо екстенсивна парадигма характеризує виходи мистецтва в різні контексти, зокрема контексти культури повсякдення, то інтенсивна – іманентні процеси, які відбуваються як концентрація інформації, концентрація образності, універсалізація й водночас локалізація культурно-історичного потенціалу в тому чи іншому окремому мистецтві або в синтетичному формотворчому комплексі культуротворення.

Можна стверджувати, що імпліцитний та експліцитний виміри глобалізації культури знаходять свою проміжну зону, якою є масова культура. Утім і досі масова культура в пострадянському просторі інтерпретується саме в межах негативного, зниженого розуміння. Сам по собі підхід, який започаткував М. Маклюен, поки ще не став достатньо розгорнутою системою інтерпретації масовості в культурі пострадянського суспільства.

Адже масова культура в пострадянському суспільстві не є настільки поляризованою та диференційованою, як вона визначається на Заході. Тому феномен масовості тут ще наслідує феномен тотальності видовищності й репрезентативності, яке належало тоталітарному суспільству. Адже логіка тотальності вже втрачена. Між прірвою тотальності, яка пов'язувалася з тоталітарним соціумом і тотальністю новітнього зразка, ще не має визначеного модусу та локусу свого формотворення, починають діяти ті механізми, що визначають як глобалізаційні. Але вони певною мірою позначаються на інтенсифікації художніх пошуків і формуванні глобалістичної культури повсякдення, яка нівелює національну культуру й тому сприймається негативно.

Мова йде про універсальну мультикультурну реальність, яка має свою комунікативну ємкість, а ця ємкість визначається на рівні культурних і театральних адекватцій як тотальна сцена, тобто мультисценізм. Поміст комунікації визначається як інтерактивна подія, де всі дії, економічні тощо стосунки перетворюються в події. Саме цей процес переведення в образний ряд, знаходження тотальної поетики міжкультурних взаємодій цікавить усіх, бо він стає іманентним процесу відображення мультикультурних впливів у поетиці кожного виду мистецтв, новітніх «просунутих» арт-практик, що й надає можливість того приросту образності або виникнення новітньої глобальної поетичної функції, яка поки що зазначається на рівні маскульту.

Масова культура – це найбільш жвавий, енергійний трансформативний продукт, у якому відбувається широка ескалація екстенсивного руху образних трансформацій, але на рівні більш інтелектуально позначених конструкцій цей рух визначити набагато складніше. А. Толстоухов пише: «Інтелектуальним інтер'єром дескурсивної практики співтовариства соціальних аналітиків глобалізму слугує лінгвістичний простір, у якому розростається тканина неосяжного сімейства дескурсивних практик цього співтовариства».

Виникнення цього сімейства дескурсивних практик, поступальне розширення його обріїв зумовлене гострою проблемою в такому відновленні сфери соціального знання й культури, соціально культурної думки, яке надало б можливість, по-перше, адекватно осмислити нинішню кризову ситуацію, по-друге, в ідеалі прийняти адекватне рішення. Важливу роль у такому відновленні відіграє соціально-філософський дискурс, в епіцентрі якого розташовується проблематика, що стосується взаємодій глобального контексту й національних держав, відновлення мегакультури та формування екомайбутнього світового соціуму» [10, с. 10].

Автор визначає глобалістський контекст як екологічний. Екологія в широкому сенсі (екологія культури в контексті наших міркувань) – це визначення ойкумени людства як самодостатнього антропогенного універсуму, який не може бути гомогенним, утворюється як гетерогенна ці-

лісність надсистемного порядку. Тут є багато епіцентрів, зон тяжіння, де традиційно визначають політично-релігійні й культурні детермінанти, якщо виносити культуру за межі політики та релігії. Культурно-антропогенний інверсум є синтетичним і потребує адекватного визначення всіх компонентів на правах не системної цілісності, тотального холізму, де цілісність домінує і призводить до своєрідної гомогенізації, а антихолізму, де домінує особливе, а система є лише формою узагальнення домінуючих інтенцій.

Ми будемо опиратися на дослідження англійських, французьких та інших теоретиків глобалізації, які дають у тому числі й культурно визначене глобалізаційне глумачення сьогоденних процесів. Так, Д. Гелд, Е. МакГрю, Д. Голдблатт, Д. Перратон визначають інноваційні процеси в культурі як своєрідний метадискурс, тобто той процес інтеграції, який існує не лише в ХХ–ХХІ ст., а охоплює весь інтелектуальний простір культурно-історичних взаємодій [6]. Вони пишуть, що сам по собі процес і антитетика сприйняття глобалізаційних питань свідчить про багатовимірні процеси, які існують одвіку.

Визначаючи стадії глобалізаційної інтеграції, вони презентують такі головні чинники культурної глобалізації в передмодерний період, тобто до 1500 р., а саме: це доміюча культурних поширень і змагальність економік, яка відбувається шляхом міграції й торгівлі. Тут домінують світові релігії, мультикультурні імперії, прагнення до спасіння та політична влада як ключові мотивації. Ранній модерн, який охоплює період приблизно з 1500 р. до 1850 р., визначає культурну поширеність і змагальність, що також відбувається шляхом міграції вільної торгівлі, світових релігій, адже більш активно розповсюджуються мультикультурні імперії спасіння. Виникає низка культурних мереж, але потоки їх поки що дуже обмежені.

Стадію модерну, це приблизно з 1850 р. до 1945 р., характеризує виникнення європейських глобальних імперій, транснаціональних секулярних ідеологій, таких як соціалізм, націоналізм, лібералізм, і транснаціональних секулярних дискурсів, тобто наук, що пов'язані з гуманітарною та іншими сферами. Інші моменти, які підживлюють процеси глобалізації, пов'язуються з формуванням і подальшим зміцненням європейських, латино-північноамериканських націй і держав та націоналізму. У сучасний період, що починається з 1945 р., виникає формування великих державних і приватних корпорацій – медіа, туристичних, транспортних і комунікаційних. Транснаціональні секулярні ідеології й дискурси, глобальна експортна мережа, а також прагнення прибутків і бізнес як ключові мотивації стають важливішими для здійснення все більшої гомогенізації суспільства. Важливо що нація та держава досягають майже глобальних масштабів як системотворчі інтенції культуротворчості [6, с. 424].

Ранній модерн і пізній модерн – це ті демаркації, що характеризують поширення християнства в обох Америках, яке відбулося шляхом демографічних втручань і військових завоювань. Спроможність західної культури проникати та впливати за межами світу в пізньому модерні зміцнюється. Західні глобальні імперії, які встановлюють певні міжетнічні культурні зв'язки, становлять частину інфраструктури для поширення транснаціональних секулярних діалогів і дискурсів Азії, Африки латинської Америки. Виявляється, що поява медіакорпорацій сучасності дає змогу надзвичайно гострої інтенсифікації корпоративної мотивації власності й операцій щодо поширення глобальних ринків, культури й екстенсивного руху гомогенізації [6, с. 425].

Рух масових культурних артефактів у країні Заходу, а також Півдня та Півночі дає змогу свідчити про зростання масової культури, можливість миттєвого зв'язку, інтенсифікацію розвитку транспорту, а також широку експансію комунікацій кабельного, супутникового, комп'ютерного тощо засобів передавання інформації.

Інтернет, радіо, телебачення – усе надає можливість створення нових політичних, надполітичних, геополітич-

них мегаструктур, але на рівні культури це пов'язано з поширенням поп-культури, різноманітними угруповуваннями, появою елітарних мереж інтелектуального культурного впливу, а також утворенням своєрідних егалітарних проектів, які поєднують масову культуру й культуру інтелектуальну. Ми умовно розводимо масову культуру й культуру інтелектуальну, хоча ця демаркація не завжди є виправданою. Проте важливо зазначити, що інтелектуальна культура зберігає потенціал духовності тоді, коли масова культура переважно орієнтована на масовість клішованих емоцій, реакцій.

Новітні телекомунікаційні технології та міжнародні медіакорпорації стають саме тими чинниками, які спонукають до глобалізаційних процесів. Але поп-культура, масова культура, інтеграція, глобалізація на рівні засобів культурного інформування, комунікації – це ще не є вся культура. Ідеться про те, що збереження культурного історичного потенціалу на рівні етносів, на рівні націй-держав – це культура автентична, їй не можна протиставити культуру масову або будь-яку надкультурну реальність, як би ми її не визначали, у межах привабливих моделей глобалізації, інтеграції тощо.

Культура має свою територію, ойкумену, оселю, мову. Якщо культура їх втрачає, вона вже стає не-культурою, або пост-культурою, за В. Бичкомим, цивілізаційним феноменом, який визначає лише засоби передавання інформації. Якщо раніше засоби культурної інформаційної сфери передавалися за допомогою книжок, письмових пам'яток, інших культурних артефактів, то зараз усе більше вони набувають вигляду електричних імпульсів, що миттєво переміщуються в просторі й часі.

Отже, цей фактор культурної глобалізації має свій чіткий вимір – географічну екстенсивність, тобто екстенсивна метрика й інтенсивна метрика як культуротворчі парадигми змінюються в добу глобалізації. За доби глобалізації домінує саме екстенсивна метрика, де поширення інформації превалює над її інтенсифікацією, що завжди пов'язувалося з духовним зануренням у певні культурні цінності.

Отже, феномен глобалізації визначається в межах екстенсивних трансформацій комунікацій. Утім важливо зазначити, що сама проблема культурних взаємодій, а також культурних інтегративних процесів, які відбуваються в межах сучасних реалій, потребує визначення адекватних принципів осмислення культури. Так, виникають глобальні пріоритети, які пов'язуються з екологічним виміром. Тоталогія, за В. Кизимом, є своєрідним підходом, який інтерпретує будь-які конгломерації або утворення як великі системи, що існують на підставах трансформативної цілісності.

В. Кизима пише: «Концепція оновлення (тоталогія) направлена на аналіз цілостностей, що трансформуються, – тотальностей, котрі розгортаються в собі, залишаються інтентичними собі. Засобом самоінтентичності в змінах є ті природні й соціальні об'єкти, що еволюціонують і самоототожнюються зі всім життєвим шляхом людського «я», зберігаючи спадкоємність пізнавальних процесів, розвиваються і втрачають форму спілкування, наприклад, діалог, гра тощо» [7, с. 15]. Важливо зазначити, що всі ці підходи вписуються в контекст екології культури. Е. Морен, В. Кизима продукують ті саентистські підходи, які певною мірою орієнтовані на визначення культури в межах засобів презентативності певних інституцій, але, на жаль, усі інші підходи виглядають надзвичайно метафоричними й міфологізованими. Визначається лише сам факт глобалізації як постфактум здійсненого концепту або образу, що формується як своєрідний модульний коридор спілкування в метакультурному вимірі.

Література

1. Барт Р. Мифологии / Р. Барт ; пер. с фр. С. Зенкина. – М. : Академический Проект, 2008. – 352с.
2. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества / М.М. Бахтин. – М. : Искусство, 1979. – 424 с.

3. Бердяев Н.А. Смысл творчества / Н.А. Бердяев // Философия свободы. Смысл творчества. – М. : Правда, 1999 – 608 с.

4. Білий О. Новітні метаморфози радянського «новоязу» / О. Білий // Політологія посткомунізму. – К. : Політична думка, 1995. – С. 86–88.

5. Бистрицький Е. Посткомуністична філософія посткомуністичної доби / Е. Бистрицький // Політологія посткомунізму. – К. : Політична думка, 1995. – С. 13–67.

6. Глобальні трансформації / [Д. Гелд, Е. МакГрю, Д. Голдблатт, Д. Перратон] ; пер. з англ. В. Курганського, В. Сікори. – К. : Фенікс, 2003. – 548 с.

7. Кизима В.В. Тоталогія / В.В. Кизима. – К. : Парапан, 2005. – 272 с.

8. Неретина С. Время культуры / С. Неретина, А. Огурцов. – М. ; СПб. : Изд-во РХГИ, 2000. – 344 с.

9. Ортега-и-Гассет Х. Дегуманизация искусства / Х. Ортега-и-Гассет. – М. : Радуга, 1991. – 639 с.

10. Толстоухов А.В. Глобалізація. Влада. Еко-майбутнє / А.В. Толстоухов. – К. : Парапан, 2003. – 308 с.

11. Тоффлер О. Третья хвиля / А. Тоффлер // Сучасна зарубіжна соціальна філософія. – К. : Либідь, 1996. – С. 275–335.

12. Уэбстер Ф. Теории информационного общества / Ф. Уэбстер ; пер. с англ. М.В. Арапова, Н.В. Малыхиной. – М. : Аспект Пресс., 2004. – 400 с.

13. Шпенглер О. Закат Европы: Очерки морфологии мировой истории / О. Шпенглер ; пер. с нем. и прим. И.И. Махонькова. – М. : Мысль, 1998. – Т. 2 : Всемирно-исторические перспективы. – 1998. – с. 606.

Анотація

Ареф'єва А. Ю. Культурно-історичні темпоральності глобалізації культури. – Стаття.

Глобалізація культури стає своєрідним міфогенним простором для осмислення мультикультурних процесів, які відбуваються в сучасному просторі культуротворення. Проте ще не існує однозначних дефініцій глобалізації, усі вони страждають на певну метафоричність. Поняття «глобалізація» виникає в інтерпретаціях культурних процесів у 80-ті рр. ХХ ст., пов'язується з інформаційними технологіями й телекомунікаційним універсалізмом, який здійснює широкий пресинг на культуру, надає можливість розгорнути більш універсальну та більш широкую інтеракцію.

Ключові слова: культура, глобалізація культури, універсалізм, інформація, інтеракція.

Аннотация

Арефьева А. Ю. Культурно-исторические темпоральности глобализации культуры. – Статья.

Глобализация культуры становится своеобразным мифогенным пространством для осмысления мультикультурных процессов, которые осуществляются в современном пространстве культуротворчества. Однако еще не существует однозначных дефиниций глобализации, все они страдают метафорической неопределенностью. Понятие «глобализация» возникает в интерпретациях культурных процессов в 80-е гг. ХХ в., связывается с информационными технологиями и телекоммуникационным универсализмом, который осуществляет широкий прессинг на культуру и дает возможность развернуть более универсальную и более широкую интеракцию.

Ключевые слова: культура, глобализация культуры, универсализм, информация, интеракция.

Summary

Arevieva A. Yu. Culturally historical temporalities of culture globalization. – Article.

Culture globalization becomes a kind of mythological field for the conceptualization of the multicultural processes, which take place within modern space of culture formation. Still the definitions of “globalization” are ambiguous and appear to be rather metaphorical. The notion of “globalization” comes into use in 80's of the 20th century, it appears within interpretation of cultural processes and is connected with informational technologies and telecommunication universals, which has a vast pressing on culture and provides an opportunity to deploy more universal and extensive interaction.

Key words: culture, cultural globalization, universalism, information, interaction.